

ЗАМАН

Газета издаётся на балкарском языке с 1924 года

Интернет-версия: zamankbr.ru

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ
ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ВРЕМЯ

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА
КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

КЕНГЕШ

Юч байрамны да уллу магъаналылыкъларын чертгендиле, алагъа тынгылы тюберге кереклисин айтхандыла

Къабарты-Малкъарны Башчысы **Ю.А. Коков** Билимни кюнине, КъМР-ни Къыраллыгъыны кюнине, республика Россейге къошулгъанлы 460-жыллыгъына аталгъан къуанчлагъа хазырлануу эмда аланы бардырыу жаны бла къурау комитетни жыйылуун бардыргъанды. Аны ишине КъМР-ни Башчысыны Администрациясыны тама-тасы **М.М. Кодзоков**, КъМР-ни Жамауат эмда экономика къоркъуусулукъ жаны бла советини секретары **К.Б. Татыев**, КъМР-ни Правительствосуну Председатели биринчи орун-

басары – эл мюлк министри **С.А. Говоров**, КъМР-ни Башчысыны бла Правительствосуну ишлерини управляющиси **З.А. Калов**, КъМР-ни Правительствоосуну Председателини орунбасарлары **Т.Б. Ахохов** бла **М.Н. Карданов**, тийшли министрстволаны бла ведомстволаны, Налчик шахар округну администрациясыны башчылары да къатышхандыла.

Жыйылууну башлай, КъМР-ни Башчысы жете тургъан байрамла Къабарты-Малкъарны халкъларыны къадарларын тюлендирген тарых ишлени эсде тутаргъа себеплик этген

магъаналы ишле болгъанларын чертгенди.

Кенгешге къатышханла транспорт объектле, маданият, социал инфраструктурала къуанчлы ишлеге къалай хазырлангъанларыны юсюнден билдириуге тынгылагъандыла. Бу ишге жамауат организациялары, ветеран эмда жаш тёлю биригулени не къадар тири къатышдырууну дурус кёргендиле. Къоркъуусулукъну жалчытыугъа, кюч структурала бла право низамны сакълаучу органла ишлерин бирге келишип бардырыгъа кереклисине энчи эс бургъандыла.

КъМР-ни Башчысыны бла Правительствосуну пресс-службасы.

Правительство

КъМР-ни Правительствосуну кезиулю жыйылуунда жыйырмагъа жууукъ вопросха къаралгъанды. Аны **Мусукланы Алий** бардыргъанды.

Бек алгъа «Къабарты-Малкъарны республикалы бюджети быйылны биринчи жарымында къалай толтурулгъаныны юсюнден» Правительствону буйругъуну проекти къабыл кёрюлгенди. Аны бла финансла министри къуллугъун толтургъан **Елена Лисун**

Производство

Бек изленген продукцияны болдуруп муратлыдыла

Налчикде бийик вольту аппаратураны заводу кеси ырысхысына, тышындан мажарган ахчагъа да конкуренциягъа чыдамлы изделаяны жарашдырып эмда производствогъа хазырлап башлагъанды. Сёз локомотивлеге бла электропоездлеге керекли ток ёчюлтючулени, бийик вольту контакторланы, локомотивледе токнун

айыручуланы, электропоездлеге заземлительлени юслеринден барды.

Предприятие федерал программагъа къатышып, аны рынокда жерин сакъларгъа онг берлик дагъыда бир талай зат чыгарыгъа мурат этеди. Быйылны биринчи жарымында уа ол 300 миллион сом багъасы продукция сатханды.

КъМР-ни Башчысыны бла Правительствосуну пресс-службасы.

Республикалы бюджет жарым жылгъа къалай толгъанына къаралгъанды, жаш тёлю чыгъармачы араланы къурау дурус кёрюлгенди

шагъырей этгенди. Ол билдиргенге кёре, КъМР-ни бюджетине тюшген ахча 10 541 847 минг сом болгъанды, ол а жыллыкъ планны 37,8 проценти. Былтырны бу кезиуу бла тенгешдиргенде, тюшген файданы ёлчечи 2 миллиард 513,4 миллион сомгъа жетгенди.

Налогладан эмда налогладан тышында тюшген ахча да 2016 жылны бу кезиууу бла тенгешдиргенде, бир миллиард 930,5 миллион сомгъа азайгъанды эмда юч миллиард 995,4 миллион сом болгъанды. Артха къайтарылмазча берилген ахча 6 миллиард 546,5 миллион сомду, план бла уа ол 14 миллиард 739,8 миллион сом болургъа керек эди.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Ишлери, сёзлери бла да халкъны аузуна иги бла тюшген таурухлу Хусей

4 бет

Бирдең билим береди, хунерлерин айнытадыла, ариу кылыкъгъа юйретеди

5 бет

Тау бла таулу - жан бла тёммек

6 бет

Республикалы бюджет жарым жылга кылай толганына кыралганды, жаш тѐлю чыгармачы араланы кырау дурус кѐрүлгөндү

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Республикалы бюджетден 13 миллиард 419,4 миллион сомга кыоранчла этилгендиде. Ол а жыллык планны 44,5 проценти. Социал магъаналы ишлеге кыоранчла 9 миллиард 869,3 миллион сомга жетгендиде, ол а жыллык планны 51,4 проценти. Бюджет отчѐт кезиуну ичинде эки миллиард 878 миллион сом жетмѐй толтурулганды. Быйылны биринчи июльна кырал борч 12,4 миллиард сомга жетгенди.

Ызы бла КъМР-ни бюджетин эмда Борчул халда медицина страхованины жер-жерли фондун кезиуну финанс жылга бла план кезиуге кыраууну нызамыны юсюндѐн бегимни проект кыбыл кѐрүлгөндү. Дагыда, Россейни регионларында сатыу-алыу-экономика представителстволаны борчларын толтурган организациаланы тизмесине жангыдан кыралалы, ала азайтылганды.

Жыйылууда «КъМР-ни Правительствоосуну бир-бир актырына тюрлениуле кийириуну

юсюндѐн» бегимни проекти да кыбыл этилгенди. Бир кырау бѐлюмледе кийирилген жангычылыккылары хайырындан кырал казна эмда республиканы басма учрежденияларында ишленгенли хаккларында тюрлениуле болгъандыла.

Алай бла СММ учреждениялада ишленген оюучуланы, аланы орунбасарларыны эмда баш бухгалтерлени орталык иш хаккларыны бла алада урунганланы айлыкларыны араларында башчылыккыны бирден тѐртге дери кѐбейтирге деген предложение кийириледди. Андан сора да, учрежденияны оюучусуну иш хаккы урунуу келишим бла тохташдырыллыккыды - ишини кыйынлыккына, кыалла бир адамга оюу этгенине да, ол башчылыккы этген учрежденияны магъаналылыккына кѐре.

Экономиканы айнытыуну министри **Рахайланы Борис** республикада жаш тѐлюну хунерлигин айнытыуну жангы амалларын сингдирген араланы кырау бла кыорешген гитче эмда орта предпринимательле-

ни кыоранчларын кыайтарырга субсидияла берууну жангы жоруккылары бла шагърей этгенди. Алага кѐре, сабийлеге эмда жаш адамлагга, илму-техника жангылыккылагга, производство сферага, гитче эмда орталык предпринимательствогга тап онгла кыраууга энчи эс бурулуккыда. Кырал болушлуккы бийик технология оборудование, электрон-эсеплеучо техника алыргга, билим беруу проектлени программала эмда ахча бла жалчытырга конкурс бла берилликди.

2017 жылда 21 февральдан КъМР-ни Правительствоосуну 23-ПП номерли бегимине да тюрлениуле кийирилгендиде. Ол документни болууну юсюндѐн жыйылгъанлагга КъМР-ни Правительствоосуну Председатели биринчи орунбасары - эл мюлк министри **Сергей Говоров** билдиргенди. Алага кѐре, КъМР-ни Эл мюлк министерствосу сабанчылагга бла терек бахчылагга, ала тереклени эмда юлкюлени (кыжовникни, дугъумну) тѐшлю, тик жерледе ѐсдюрюге берилген

субсидияланы ѐлчемлерин кеси аллына тохташдырырга болушлуккыда.

«Къабарты-Малкъар» телеканалыны технология базасын жангыртууну юсюндѐн кѐпжыллыккы кырал контрактка кыол салыннганды, ол а лицензини хайыры бла телевизор оборудование алыргга онг берликди. КъМР-ни культура министри **Мухадин Кумахов** айтханнга кѐре, ол зат а 2018 жылда цифровой форматка кѐчгенде, энчи республикалы телевидениени андан ары айнытырга себеплик этерикди.

Правительствону членлери КъМР-ни Правительствоосуну резерв фондундан быйыл 19 июльда Лескен эмда Терк районлада жаугъан жауун, буз да хата салгъанлагга болушлуккы этиуну амалларын да сюзгендиде. МЧС-ни КъМР-де Баш управлениясыны таматасыны орунбасары **Заур Кармоков** а ол ишлеге деп 1,3 миллион сом бѐлюнгенин билдиргенди.

Быйыл сентябры 15-сентябрдан 19-сентябрына дери республикада тишируулары эм эр кишилени

араларында дзюдодан Россейни чемпионаты бардырыллыккыды. Анга хазырлануу кыалай барганыны юсюндѐн спортну министри **Асланбек Хуштов** билдиргенди. «Хар зат да кереклисича, тынгылы этилгенди, спортчула келликлерин билдиргенлей, аланы хар бирине да кавказ кыонакбайлыккы этерге хаппа-хазырбыз», - дегенди.

Жыйылууда зыбыр коммунал кыалган-кыулганла бла байламлы жангы системага кѐчюу жаны бла ишлени планы, КъМР-ни Правительствоосуну бла РФ-ни Баш сюдунде Сюд департаментини араларында келишимни проекти, башка бегимле да кыбыл кѐрүлгөндиде. Ахырында республиканы районларны бла шахарларыны администрацияларыны башчылары «Жер-жерли маданият юй», «Шахарда болум», «Гитче шахарланы парклары» деген битеуроссей проекте кыалай толтурулганларыны юсюндѐн билдириу этгендиде.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

Шагърейленуу

Маданият юйню кырулушу графикге кѐре битерикди

Кѐп болмай Кырал Дума-ны депутаты Геккиланы Заур, «Единая Россия» партияны республикада бѐлюмюно таматасы, КъМР-ни Парламентини Председателини орунбасары

Михаил Афашагов, культура министри Мухадин Кумахов, депутат Владимир Бердужа, Май районну администрациясыны башчысыны кыулугун толтурган Сергей Евтушенко,

Ново-Ивановское элни таматасы Инна Головна эм Кырулуш, жашау журтла-коммунал эмда жол мюлк министерствону келечилери Колдрасинский хуторда маданият юйню кырулушу кыалай барганы бла шагърейленгендиде, аны бла байламлы жумушлары да сюзгендиде. Мекам пландан кеч кыалмай битерге кереклисиде да айтылганды.

Кырулуш «Единая Россия» бардырган «Местный дом культуры» деген кырал проектни чеклеринде башланганды. Аны магъанасы элде орналган клубаны бла 50 минг адамдан аз жашаган шахарлада культура юйлени мюлк-техника базаларын игилендириредди.

Бизни корр.

Видеоконференция халда

Тогъуз адамны тилеклерине бла тарыгыуларына тынгылазганды

Россей Федерацияны Адамны эркинликлери жаны бла бла уполномоченныйи **Татьяна Николаевна Москалькова** 17 августда Кыабарты-Малкъарда жашагъанлагга деп видеоконференция халда энчи приѐм бардыргъанды. Бек алгга уа ол КъМР-де Адамны эркинликке жаны бла уполномоченныйи **Зумакулланы Борисден** Кыабарты-Малкъарны башчыларына республикада ырхы келгенине эмда хата салгъанына бек жарсыгъанын, алай адам ачымагъанына кыуанганын да айтдыртханды.

Ол кюн ол битеу да 9 адамны тилеклерине бла тарыгыуларына тынгылагъанды. Тѐртеулен Хасаниядан болгъандыла. Ала 2016 жылда мюлклерине тагитгъат кыйынлыккы жетгенин, алай аны ючюн бир тюрлю болушлуккы кѐрмегенлерин билдиргендиде эмда Татьяна Николаевнадан компенсация алыргга болушурун тилегендиде.

Дагыда бешулен аз чыгарылган дарман табалмагъанларына, ѐксюз сабийлени жашау журтла бла жалчытыуда кемчилликке, алиментле эмда ала бла байламлы жыйылган борчу алалмагъанларына тарыкыгъандыла, тутмакда турганланы бери, жуугууракъгга, кѐчюрюрге себеплик этерин тилегендиде. Татьяна Москалькова битеу тилеклени бла тарыгыулары эсге алганды эмда олсагъат тийишли буйрукъла бергенди. Кыошак халда тинтирге

керек болгъанланы уа кеси энчи контрольга алганды.

Ол быллай приѐмланы мындан ары да бардыра турругга сѐз бергенди. Татьяна Николаевна дагыда республиканы жамауатын Кыабарты-Малкъарны халклары Россейге кыошулганы 460 жыл толганы бла алгышлагъанды.

Видеоконференцияны ишине КъМР-ни Башчысыны Администрациясыны ич политика жаны бла управлениясыны таматасыны орунбасары **Тетууланы Тимур**, КъМР-ни прокуроруну кыулугун толтурган **Жекеланы Аллахберди**, РФ-де ФСИН-ни Кыабарты-Малкъарда Управлениясыны таматасыны кыулугун толтурган **Чарим Бирмамитов** да кыатышхандыла.

КъМР-де Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченныйни пресс-службасы.

Эсептүү

Ол 1917 жылда Элбрус элде жыл саны эллиден атлаган Чокканы юйорюнде биринчи улан болуп тууганды. Ызындан беш эгеч бла эки кыарындаш, Михаил бла Владимир, жаратылгандыла.

Аталары сабийлерине керти кишилики юлгюсюн көргюзгенди. Ол кеси Минги тауга эки жүздөн артык кере чыкканды. Аны юч жашы да, таулары аныча суйюп, уста кыачыла

Орта Азияга ол да барлык эди, алай Сталиннге халкымы терс көчюргенди дегенин бармакыга чөргөп, жалган дау бла алда «За отвагу», «За оборону Кавказа», «За победу над Германией» деген майдалла бла сауғаланган Хусейни тутан эдиле... Аны терс болмагынын тинтирге ол кыайгылы кезиуде бир кесек заман керек болганды. Бирле анга аллай кыйын сынау бер-

кырал миллет паркны, Орта Кавказда кырал заповедникни ачарга улуу кыйын салганды. «Охотничьи просторы» деген альманахны баш редактору, учулук жаны бла иги кесек китап чыгарган биолог Дормидонтов Ростислав Вадимовичи озган ёмюрю алтмышынчы жылларында бизни регионну табийгатыны юсюндөн ушак барганда, Хусей малкыар таулада эки жүз

Хусей республиканы таматасы Тимбора Мальбахов эмда «Вертикаль» фильмде ойнаган артистле бла.

Ишлери, сөзлери бла да халкыны ауузуна иги бла тышген таурухлу Хусей

болгандыла. Хусей Элбруска бек биринчи онтогуз жылдында ёрленгенди. Ол жыл окюна Альпинизмни инструкторларын хазырлаган битеуосоюз школну, ызы бла Тауда кытархырга юйретген школну да тауухсанды.

Ол жыллада альпинист спортха кыралда бек улуу эс бёлюп башлаган эдиле. Асламлы халда ары комсомолчула, иште алчыла, тиширүү кыауумла окюна чыккандыла. Алда Пастухов бла барган адамла солургса тохтаган жерге «Приют одиннадцати» деп атаган эдиле. Алайда эски юйчюк да болганды. Залийхан улу кытархыру службаны таматасы бол-

РСФСР-ни, СССР-ни да сыйлы тренери, Россияни табийгатыны саклауда сыйлы кыулукчусу, Россияни культу-расыны сыйлы кыулукчусу, «Сыйлылыкны Белгиси» орденни кавалери, отуз беш жылды ичинде Кыбарты-Малкырал Альпинизмни федерациясыны председатели, көп жылды ичинде республиканы Министрлерини Советини учулук жаны бла управленийсыны таматасы болуп турган Залийханлы Хусейге быйыл жүз жыл боллук эди.

сы этегинден да жыя эдиле альпинистлени, туристлени, таулары суйгенлени. Ол кеси тренер болган кыауум а көп кере мында, узакылада да альпинизмден Совет Союзну чемпиону болуп турганды. Ол жетишимлери ючюн Хусейни 1964 жылда «СССР-ни сыйлы тренери» деген ат бла сауғалагандыла.

Ол Минги тауга иги кесек кыауумну чыгарганды. Юйренген маршрутларындан башха, кеси сайлаган жолла бла да элтгенди адамланы. Тре-

уасталарыны 100-жыллыгына атап, «Сақла» деген кыонакк юйде «Вертикаль» атлы альпинист сабий-жаш тёлү клуб ачхандыла.

«Клубха кыалай атайыкк деп ат излерге тышмегенди. 1966 жылда былайлада режиссёр Станислав Говорухин «Вертикаль» деген киносу алдырганда, атам, альпинист усталыгыны юсю бла аны консультанты болган эди», – деп эсгергенди ол кюн алайда жыйылганлага битеу да Шимал Кавказны республикаларыны, СССР-ни да сыйлы адамы

Кыарындашы академик Михаил бла.

гандыла, гытыкыкыны кетерип, альпинист-архитектор Поповну башчылыгында жангы кыонакк юй ишлерге ону этилген эди.

1938 жылда Хусей Ушбаны кыбыла тёппесине чыкканды. Бир аздан а таулу жашны ётюрлюктон, тирнеклигин да көргөн онучула аны саулай да Кавказда тауда кытархыру службаны тамата инспекторуну кыуллугуна тийишли көргенди. Улуу Ата журт уруш башланганда уа Залийханлы Хусей Минги тауну тийресинде сермешген НКВД-чы чекист отрядда болганды. Анда этген жигитлиги ючюн «За отвагу» деген майдалны биринчи болуп алганды кыйындан.

Малкыар халкыны көчюрюрге келген офицер кеси кибик лейтенантны, совет аскерни бёлюмюно командирини юйорюн көчюрюрге болмаганды. Ол заманда Залийхан улу Берияны кесин таний эди. Баям, ол сылтаула Чокканы юйорюне көчмезге онг берген эдиле. Болсада жыл саны сексенден иги да атлаган аксыкал халкыбыз бла бирге болурга керекбиз деп, юйорюн да ызындан тизип, арбаздан кеси чыкканды. Хусей а таулада кыуллук этген жеринде кыалган эди.

генликке, Хусейни адамлага халы тюрленмегенди - ол аланы суйгенлей кыалганды. Аны андан ары барган жылла көргюзгенди.

Спорт бла кюрешгенин ол бир заманда да кыоймаганды. Кыыргызстанда болганда да тренер болуп, көплени юйретгенди таулада айланырга. 1952 жылда анга «РСФСР-ни сыйлы тренери» деген ат атагандыла. 1956 жылда уа ол СССР-ни спортну устасы болганды.

Залийханлыны юйюрлери Кыыргызстандан кыайтханлай, Хусей Минги тауну тийресинде агъач кыоруулачу болганды. Ол заманда эски юйлерин жангырётхан, оюлган жашау мекамларыны орунуна жангы юйле ишлеген адамланы арасында жашха ыразылыкларыны көлле билдиргенди – ол алагга агъач бла болушханы кыой, танышларына сёлөшүп, башха кыорулуш материалларыны да тапдырып турганды. Таулада башланган шүёхлук унутулмайды, кыарысуз болмайды деучюдюле да, ол затны юлгюсюн Хусейни юсюнде көрюрге боллуккыду.

Ол жыллада таулу кишини кыурау кылыккы хунери бютюдю бек ачылган эди. Ол Минги тауну тийресинде

чаклы доммай, алты мингге жууук жур, минг буу, жыйырма мингге жууук жугутур, беш жүз чаклы кыашха эчки, он минг тенгли кыабан, алты жүзге жууук айыу, минг бла эки жүз жаз тауук, онеки минг чаклы жумарук барды деп санаганы сейир этип эсгере эди. Бу зат аны Ата журтуну, тууган жерини керти иеси болганын көргюзтеди.

Шуёху Николай Евгажукков, атасы Чокка, анасы Чамбийке, эгечи Валя бла.

Бир кыауум замандан Залийхан улун Элбрусда туризмни, альпинизмни, тау лыжалда айлануу спортну базасыны баш директоруна салган эдиле. Дагыда ол отуз беш жылны республикада Альпинизмни федерациясыны директору болуп турганды. Ол кыулукларында Минги тауну тийресинде не жаны бла да тынгылы, керегин тапхан спорт комплекс кыураганы эди. СССР-ни Госкомспортуну белгисин да ол иши ючюн алганды.

Жыл сайын бардырылган альпинидада бери жерни кыай-

Академик Евгений Чазов бла.

болган Залийханлыны Хусейни юсюндөн жашы Юрий.

Башда сагынылган кинону алдыра туруп танышханды поэт, актёр Владимир Высоцкий бла белгиле таулу альпинист. Андан ары ала татлы тенгле болгандыла. Бусагатлада Минги тауну тийресине келгенле суйюп кыараучу, кыаралда, андан тышында да халпары жорюген, учу, альпинист музейни да Хусей 1997 жылда аны намысына ачхан эди. Алай эсе уа, ол шүёхлук ала кетгенден сора да тауусулмаганды.

Владимир Высоцкий 1966 жылда Людмила Абрамовага жазган письмосунда: «...бирси таулу уа, тауга чыгыучу, Бахсан ауузун иесиди, кыяланы кыяланы Залийханлыны Хусей...» Артада да орус поэт, актёр анга кыонаккыла келип турганды. Аны бек сейир этдирген а бир кере 116 жылга дери жашаган Чоккага тубегени эди.

Кыбарты-Малкыарда туризмни, альпинизмни айныууна аллай бир кыйын салган Залийханлыны Хусей 2003 жылда 12 апрельде дунясын алышханды. Ол Тегенеклиде тынчайганды. Аны ныхытлы, алай махтаулу жашаууну юсюндөн 2008 жылда «Старик и горы» деген документли фильм алыннганды.

МУСКАЛАНЫ Сакинат.

Сынау

Жангы окуу жыл башланьырга энди алай кеп да кьалмаганды. Школла бла бирге Элбрус районда Сабийлени эм жаш тёлуюн чыгьармачылыкларын айнытхан Мокьаланы Магомет атлы ара да кесини эшиклерин ачарыктыды. Ол орналган мекам - Пионерлени юю - ишлегенли 64 жыл озган эсе да, школчула бюгон да бери суйюп келедиле, кьошакь билим аладыла, тюрлю-тюрлю усталыкъланы жашырын-

рине жашауда жол табадыла эмда жетишимли боладыла. Тюрлю-тюрлю культура жумушлагьа кьатыша, солуу заманларын да хайырлы оздурадыла.

Былыр сагьынылган арада 24 сабий биригиу ишлегенди. Алагьа башха-башха жыл санда 1 166 жаш адам жюрюгенди. Аланы араларында кеп балалы, кьолайсыз юйорледен да бардыла. Андан сора да, саулыкълары бла байламлы чекленген онглары

«Эльбрус» ансамблини келечилери.

Бирден билим бередице, хунерлерин айнытадыла, ариу кьылыкьгьа юйретедице

Авиамодель кружокда.

лыкъларына тьуюнедиле. Дагьыда коллективде кеслерин жюрютюрге юйренедице.

Араны биригиулер асламысы кесиндедиле, бирсилери уа «Метеор» клубда, Тьырнауузну юч школунда (2-чи, 3-чу, 6-чы), Кенделенни биринчи номерли мектебинде, «Энци сабий» ресурс арада, Былымда да орналгандыла. Алада чыгьармачылыкь, техника, турист-краевед, социал-педагог жаны бла кьошакь билим бериледи.

Бизни учреждение кёбюсюнде окуучулану тюрлю-тюрлю излемлерине эс бурады, - деп хапарлайды араны директору, КьМР-ни сыйлы устазы, битеули билим беруину сыйлы ишчиси Мисирланы Фарида. - Ала мында юйренген, билим затларына предмет окутуу бла чекленген мектепде асламысында тьуюнюрча болмайды. Бизде педагогла кьошакь билим бла байламлы кеслери жарашдырган программа бла окутадыла. Аланы школчула энчи сейирлерине, хунерлерине кере сайлаганлары уа проектлени айырмалыкъларын кёрютютеди.

Алай бла уа жашла бла кьызыла он неда бу усталыкь да керек боллукь тасхалагьа юйренедице. Дагьыда кесле-

форматика», «Кьонакь юйю сервиси», «Ресторан иш», «Кийим тигуу», «Аш-суу хазырлау» деген сабий биригиулену кьошакь билим беруу программаларын толусунлай тауусханлагьа эм сынауладан ётгенлеге шагьатлыкь кьагьытла бериледице. Озган окуу жылны ахырында аланы 25 жаш адам алганды.

Хунерли сабийлени айнытыгьа да мында энчи кьайгьырадыла. Билим беруу процесге тинтуле эм проектле кийириледице. Окутууда

сында Малкьондуланы Арианы бла Текаланы Жаннаны жетишимлерин чертирчады. Кьызчыкьла экиси да Кьарачай-Черкесде «Айранны байрамы» деген бешинчи халкьла аралы фольклор-этнография фестивалыда хорлагьандыла.

«Инжи тизиу» сабий биригиуден кьауум а «Новые горизонты» халкьла аралы конкурсада айырмалыкъланы санына киргенди. Аланы педагоглары Светлана Кадниковады. «Хоровод традиций» битеуроссей фестивалыны

окутуу-юйретиу ишни кьуралыуу барыууна да себепди.

Ырысхы эм информация-техника жаны бла да ара бийик даражада жалчытылгьанды. Мында керекли оборудование, техника толусунлай жетишедиле. Компьютерле бла хайырлануу да аман тьуюлду. Жаланда предмет сабий биригиулеге лаборатория оборудование азлыкь этеди. Музыка студияда жетишимли ишлер ючюн колонкала, компьютер техника алышынсала да боллукь эди. Ишчи кабинетде мебель да жангыртылууну излейди.

Коллективде жыйырма беш педагог барды. Асламысы профессионалладыла. Мисирланы Ахмат, Гуданаланы Юруслан, Светлана Кадникова,

болгьанла да келгендиле. Кьауумлада окуучулану саны жетиден онбешге дери жетгенди. Дерсле тюрлю-тюрлю формалада бардырылгандыла, конференцияла, эришуле, семинарла да кьуралгандыла.

Арт кезиуде арада окуутуу иги да тюрленгенди. Программалагьа дайым кьошулганлай, аланы саны 59-гьа жетгенди. Сабийле уа «Чыгьармачылыкьны кьыралы», «Дизайнер», «Уста кьолчукьла», «Инжи тизиу» дегенчаларын беригек жаратадыла. Андан сора да, тепсеулеге юйренедице.

Ишеде магьаналы ызладан бири - миллет-регион билим берууно айнытыуду. Ол республиканы табийгьат, социокультура, экономика энчиликлерин, ана тилени эм адабиятланы окутууу бла байламлыды. «Этнокультурное пространство как среда воспитания» деген ыз жашауда бардырылады. Кьошакь келден чыгьармачылыкь, кьол усталыкь бла да байламлыдыла. «Эльбрус» тепсеу ансамбль, «Тау адетле» фольклор-этнография биригиуу да ол жанына бютюн уллу эс бурадыла.

«Саулыкь сакьлау эм биз», «Парикмахер иш», «Ин-

жангы амалла хайырлануладыла. «Айнуу» деген ат бла илму биригиуу да кьуралганды. Бери жюрюгенли тюрлю-тюрлю усталыкьлагьа юйретиуге да, белгилегенибизча, уллу эс бурулады.

Школчулану кьошакь билимге сейирлерин бютюн кьозгьар ючюн араны педагоглары аланы илму конференциялагьа, конкурслагьа, фестивалылагьа хазырлайдыла. Ала уа районда, регионда бардырылгьанла бла чекленмей, кьырал, халкьла аралы даражалыла да боладыла.

Былыр аллай жумушлагьа эки жюзге жууукь окуучу кьытышханды. Алчы жерлеге тийишли болганлары ючюн 73 грамота эм диплом бла сагьулангандыла. Аланы ара-

башха-башха кезиулеринде Хаджиланы Даут, Тебердиланы Аскербий, Малкьондуланы Арина биринчи жерлеге тийишли болгьандыла.

Юйретиу ише да аслам эс бурабыз, - дейди андан ары араны директору. - Бу жаны бла да энчи хазырланган программа жашауда бардырылады. Анга кере сабийлени жашауларын кьоруулануу айлыкълары, ушакьла, кенгешле, тематикалы сагьатла кьураладыла. Алагьа МЧС-ни, право органланы келечилерин да чакьырабыз.

Ата-анала бла да байламлыкь жюрютебиз. Ала не жумушха да тири кьатышадыла. Аны алайыгы уа балаланы неге хунерлери болгьанын билерге болушханы бла бирге

Арага жюрюгенлени кьаууму.

Валентина Иванова, Атабийланы Светлана «РФ-ни билим берууно сыйлы ишчиси» деген даражалы атны жюрютедиле.

Бери жаш кадрла да келгенлери келлендирген шартды. Ала мында онла бла саналган жылланы ичинде тохташдырылган терелени андан ары бардырадыла. Ол а окутууда уллу магьананы тутханын заман ачыкьлагьанды.

Биринчи сентябрьде ара кесини бёлумлерине окуучулану кезиулу кере аллыкьды. Мында, хар замандача, сабийлеге билим бериге, чыгьармачылыкьга юйретиуге хазырдыла.

ТЕМИРЛАНЫ Анатолий.

Сейир адамла бла тубешиуле

Тау бла таулу - жан бла төммек

Лашкутага бу жол баргъаныбызны, анда Жангоразланы Мухадин бла тубешиуюбюзно да сылтау аны 81 жылында Европаны бек бийик тауна - Эльбрусха - ёрлегени бла байламлы болгъанды. Ол Минги тауну кюнбатыш жанындан кётюрюлюп, «Альпиниада-2017» халкыла аралы ёрлеуге кыатышханлары араларында бек таматага салангъанды.

Биринчи кёргенимде, анга алай бир жыл болады деп ийнанырыгъым окъуна келмегенди. Хайт деген жигит, жигер таулу киши. Юиюно тегерегини-башыны тизгинине кыарагъанымы кёрюп: «Мен юй жумушладан алыкъа кишиге ышанмайма. Чалгъы чалган, маллага кыараган да - кесим. Юй бийчем ауушанды, алай жашым, кызыларым, туудукъларым да бардыла. Манга бек иги боладыла, энди сен солу, кыуру ишлеп турма деп, тырман да этеделе, алай бош туралмайма. Ишлерге юйренсен, андан арымайса»,- дейди огырулу акъсакъал.

Бизни Мухадин бла тубеширге келлигизини билип, элден бир талай тамата сакълап тура

эдиле: Сабанчыланы Жамал, Курданланы Мухадин, Анахаланы Махмут, Абайланы Мухадин да. Ала бу иш кыалай башланганыны юсюнден бизге хапар айтдыла. Кёп болмай Залийханланы Хусейни 100-жыллыгына аталып Минги тауга ёрлеу кыуралгъанды. Аны юсюнден Абайланы Мухадин Жангораз улугъа айтады да, экиси да анга кыатышырга оюлашадыла.

- Эльбрусха кётюрюлген тынч туюлюдо. Жаш спортчуладан окъуна алай кёпле чыдаалмайдыла анга. Мухадин а, кыйналгъан эсе да, артка кыайтырга унамагъанды. «Угъай, башлагъан ишим ахырына жетдирирге керекме, ёсюп келген төлюге не юлюгю кёрюктюрюкме!», - деп, алга баргъанды,- дегенди кыартны биргесине кётюрюлген Абай улу. Ол алгын альпинизмден инструктор болуп тургъанды.

- Кыйналгъан не болгъанын бу кол билдим,- дейди Жангома разланы Мухадин а. - Жыл санымы да сезип кыйгъанма. Алай не болса да муратыма жетгенме. Дагыда бир сёзюме не болгъанма. Эртте мен бир кыарачайлы шёүхума Минги тауну төппесин-

ден мен санга салам иерме, деп сёз берген эдим да, ол эсиме туюшуп, Элбрусуну башындан: «Кыарачай-малкыар миллитеме кызыу салам иеме»,- деп кыачыргъан эдим.

Эллилери Мухадинни юсюнден суюшуп хапарлайдыла, ала анга уллу хурмет этгенлери кёрюноп турады. Алай болмай да амалы жокъду: ол да аланы кыуанчларына ала бла бирге кыуанады, бушууларына да кесиникинеча жарсыды. Сабанчыланы Жамал жыл саны бла аны бла тенг болгъанын айтады. Кёчгюнчюлюкте да бир жерге тошгенбиз деп, сыйлы акъсакъал ол кыйын кюнлени эсгергенди. Биз аны бөлмегенбиз. Ангылайбыз: не сылтау бла жыйылса да, ол ачы жылланы эсгертмей кыймайды бу төлю.

Курданланы Мухадин да, Жангораз улуну юсюнден кёп ариу сёз айта, керти адамды, кыатындагылыга кыайгыра билген, дегенди. Анахаланы Махмут да кёп алгыш этди. «Бу жыл санда Залийханланы Чоккадан сора, Минги тауга ёрлеген болмагъанды»,- деп, Жангораз улугъа аперимлик берди.

Абай улу да, сёзге кыошула, Мухадин кесине тынч жашау излемеген адам болгъанын айтады. «Элде алыкъа бичен этип бошаганла жокъдула, ол а кыыша жетеригин бек алга болуп жыйгъанды. Энди уа, сенегин алып, ныгыша чыгып кыалады, кимге болушдук, керек болса, аны тапдырады. Чынтты эр кишиди. «Тау бла таулу - жан бла төммек», деп да мунчалага айтылгъанды. Анга дагыда жюз жылдан ат-

лагъан Чокканы, кёп болмай а 10-жыллыкъ таулу жашчыкны Минги тауга кётюрюлгенлери да шатагъты»,- дегенди.

Кыалай зауукълу кюн эди ол! Нечик кычыуун эди быллай кёпню кёрген акъсакъалла бла жашауун, заманны юсюнден да сёлешген. Алагы тынгылай, кыартсыз болмасын миллитебиз деген алгыш акылыма келип тургъанды.

ШАУАЛАНЫ Разият.

Прогноз

Битеулю иссиликни хатасындан самолётланы ючден бири учалмай кыаллыкъдыла

Алимле айтханга кёре, хауаны тюрленгени бу ёмюрно ахырына бизни биз арталдыда сакъламагъан болумлага тубеширикти. Жылылыкъны кенг жайылгъаны бла самолётланы учханлары араларында не байламлыкъ барды, деп сормай кыоярыкъ туюлюсюз сиз. Колумбия университетни (АБШ) Итан Коффель башчылыкъ этген алимлери кыаууму анга жууап табалгъандыла.

Белгилисича, жылыда хар зат да кенгерген этеди. Температура кётюрюле баргъаны кыадар, хауа да кенгереди эмда жукъарады. Алай болумда уа самолётну кётюрген кыанатланы кючлери азаяды. Алимле «Хауаны жылы бола баргъаны самолётну ёрге кётюрюлген кючоне кыалай бла кыатылады» деген титлилеринде тынгылы тергеуле бардыргъандыла. Аланы эспелери уа Climatic Change илиму журналда басмангъандыла.

Экспертлени тергеулерине кёре, бююнлюкте Жер ююзонде температура индустриалы революция башлангъаны чында дериден эсе бир градусха кётюрюлгенди. Терк ёсюп а ол кёп болмай башлагъанды - 1980 жылдан сора. Углекислый газны аламга тошоуюн азайтырга кыолдан келмесе, 2100-чю жылга жер юсюнде Цельсий бла 3 градусха исси боллукъду. Ол а самолётланы учуулары артыкъ иги туюлюдо.

- Иссилик лайнерлени ишлери кыйыннага айландырылды,- деп оюмлайды профессор Итан Коффель. - Шёндюю самолётланы 30 проценти чакълысы тикте кётюрюлалмай

кыаллыкъдыла. Лётчиклеге пассажирлени, жюклени неда отлукъну азайтырга тошерикди. Кыаллай бирге? Бек исси кюнледе аланы ауурлукълары - 4 процентте. Алайды да, 160 жери болгъан лайнер 6-7 адамны алалмай кыаллыкъды. Самолётла кыонучу ыз кыысха, лайнер а уллу болса уа, аны салонуну жаланда жартысы толлукъду.

Ма аллай проблемала алай узакъда да туюлюдо. Жылыулыкъ планетада энди жайыла барады, алай а исси толкунла бир регионну жаханым отха айландырырга боллукъдула. Исси толкун не болгъанын а 2010 жылны жайы кёрюзгенди. Ол заманда Москвада кюндюз иссилик 30 градусха жеткен 44 кюн болгъанды (мардасы уа 4 кюндю).

Алимлени айтханлары шёндюен окъуна тола башлагъандыла. Сёз ючюн, быйыл июньда Американы Финикс шахарында аэропортда иссиликни хатасындан 40-дан артыкъ рейс жабылгъанды.

-Биз иссиликни рекордлары арт заманда кыаллай бир кыайтарылгъанларын эсге алып, компьютерде АБШ-ны, Европаны, Жууукъ Востокун, Кытайны бла Юг Азияны 19 бек уллу аэропортларында кюнюн халы кыалай тюрлениригин билриге кюрешгенбиз. Ол а бизни кыуандырмагъанды: температура кётюрюле баргъаны бла бек исси толкунланы саны да кёбейирикди. Аэропортлары асламысында 2060 жылга иссилик кесини тарых рекордларын кыайтарлыкъ кюнле жыл сайын 10-дан 50-ге жетерикдиле.

СПЕЦИАЛИСТНИ ОЮМУ

Кызыулыкъ керти окъуна лайнерни хауада барыууна чырмауду

Алай а, эксперт оюм этгенден, битеулю иссиликден авиацияда чыккъан проблемаладан кыулуур амал барды

Алимле асыры бек кыоркыта болурламы? Иссилик самолётланы учханларына бла кыонганларына керти окъуна чырмаймыды? Ол сорууларыны биз «Учуулары кыоркыуузулукълары» халкыла аралы консультатив-аналитика агентствону баш директору Сергей Мельниченкога бергенбиз.

-Иссиликке хауа кемелени учарча кючлери керти окъуна азаядыла. Самолётха кыонарга бютюн узун жол керек болады, ол кыоркыуузу кётюрюлюрге онг берлик теркилик алырча,- дейди Сергей Александрович. - Мен жюкле ташыуу авиакомпанияда лётчик болуп бир неча жыл ишлегенме. Биз Эмиратлагъа терк-терк учуучу эдик да, хар заманда да жолга танг аласында чыгарга итингенбиз, кюнню ол кезиюу салкын болганы ючюн. Кертиди, анда салкынлыкъ кезиу 35-40 градусха жетгенди.

Башха чыруула да бардыла. Иссиен аэродромдагы асфальт неда бетон отча болуп кыаладыла. Алай болса уа, самолётну чарлары да кызадыла. Ма аланы жыярга кюрешген заманда, от тошуп кыалырга кыоркыуу барды. Ма ол лётчиклени бек жарсытады. Болсада мен алимлени кыоркыуулу прогнозларына ишеклиме. Хауаны температурасы бек болса, 2 градусха

кётюрюлюкдю, ол а лайнерни учарына артыкъ уллу чырмау этмеге керекди.

-Алимле Москваны 2010 жылда басханча исси толкунладан кыоркыадыла. Ала Жер юзюн терк-терк жюкларыкыла деген хапар барды... -Анга ийнанырчады. Кыарачыгыз, шёндю Европада кыаллай иссилик бийлеп турады. Алай а технологияла бир халда туруп турмайдыла. Мындан 50-60 жыл алга бир жолга 500 адамны элтирик самолётла боллукъдула деп кимни эсинде бар эди? Не уа шёндюю болумга кыаргыз: бир жолга хауада миллиондан артыкъ адам ары бла бери учады.

Бююнлюкте инженер эмда технология жагы кыла бирлерин терк алышындырадыла. Жууукъ заманда кыаллай жагны зат чыгарырын киши да билмейди. Эштада, бютюн кючюл эмда отлукъну аз «ашаган» двигательле да жарашдырылырла. Бизни келир исси заманыбызда жаггытылгъан лайнерлеге учарча, кыонарча да шёндюча узун жолла керек болмай да кыалырла.

Алимле кётюрген проблемаланы юслеринден айтханда уа, кёп жюк ташыган самолётлага чек салынырга да болур. Адамланы жюрютгенле уа беш жюз угъай, 300 адамны алырла. Ауур самолётла уа жаланда уллу аэродромлага кыонарла да, андан а гитчерек хауа кемеле аланы башха жерлеге жетдирирле. Алайды да, не тюрлю болумда да амал табылады.

Ярослав КОРОБАТОВ.
«Комсомольская правда» газет.

Даража

Москвада битеудуния фестивалыга кытышханды

Суратдагыла 1957 жылда кыралыбызны ара шахарында Москвада бардырылган жаш төлөню бла студентлени алтынчы битеудуния фестивалына кытышхандыла.

Алай даражалы ише кертиси бла да тийишлени айыргандыла. Сейри уа неди дегенде, араларында таулу жаш да барды. Ол Герпегежден Уаналаны Хажомарны уланы Исмайылды. Суратда ючюнчю тизгинде сол жанындан экинчиди.

Ол трактор бла жер сюргенди, урлукь сепгенди. Жайда уа комбайн бла будай органды. Ише болдурган ашчы көрөмдөлери бла алчыланы санында айтылып турганды. «Шуёхлукь» колхозда ишин бардырганды, жамауат жашауга да тири кытышханды. Дуниядан кетгенди. Жерлешлери атын бюгюн да хурмет бла эсгередила.

ОСМАНЛАНЫ Хыйса.

Эри Кыра тенгизде эки ыйыкь солуп келеди. Юй бийчеси, аны хуржун телефонун алып, суратларына кырайт:
– Киши, Кыра тенгизде кылай солудунг? Жаратдынгымы?
– деп сорады.
Кишиси:
– Кыой-кыой, бийче! Кыра тенгизде солугъандан эсе, кесибизни таулагъа барып солугъа эдим. Бир деп бир алаMAT зат көрмедим ол эки ыйыкьны

ызындан келген суратда эри Григорий жанында, Роза ортада. Кесинг көргенден, мен а бирси жанында.
– Кёреме! Сокуър туююлме! Ол эри дегенинг, кертиден да эри эсе, юй бийчеси анга кысылмай, санга нек кысылганды? Суратха кырасанг, эри ол угъай, сен сунарыкьса!
– Ма бу суратха кырачы! Ма Григорий! Ма мен! Экибиз да олтуруп, хант кыанганы артында

нумдан. Сиз, тишириула, кыурт-халасыз! Эри кишиге кыалай этсегиз бегирек ачыу тиеригин билесиз!
– Тохта, сора сени ол тишириуу бла башха ишинг болмагыанмыды?
– Ой юйонг бла, бийче, аллай болурга болмазлыкь затны акылынга да кыалай келтиралдынг?! Мен... мен юйдегили адамма! Между прочим, сени эринг. Эки сабийни атасы!..
– Телефонунга соообщение келди. Охо! Кырачы, не зат жазады?! «Чепеллеу! Пока живая буду, не забуду! Любимый мой! Единственный мой! До встречи! Твоя Роза!» Энди соообщенияны да жангылып жазгъандымы дериксе манга?
– Ким жазгъан эсе да... жангыганды, ийнан. Менден сора Чепеллеу деген аты болгъан жокьмуду? Оллаха, онусун табайым, бу тийреден чыкьмай.

МЫЗЫЛАНЫ Хажимуса Эрини телефонундан чыкьгъан суратла

Чам

тургъанда. Кюндюз, асыры кыыздыргъандан, ары-бери чыгъалгъанынг жокь. Эрттенликде-эртте, ингирде да, кюню кызыуу кетгенден сора кире эдим тенгизге, – дегенни айтады.
– Хау, жазыкь сен, телефонда суратла да аны айтадыла. Кыонак юйден тышына чыкьмагъанлай, эригил олтургъанынгы. Андан эсе былай бери кыатчыгъыма жууукь олтур да, бу биргенге сюелген тишириуу ким эсе да, манга бир аныгылат, – дейди юй бийчеси.
– Бийче! Ол мен тургъан кыонак юйде солугъан кыоншу тишириуу эди. Аты да, сенича, Роза. Бек омакь, аriu.
– Кёреме аriu болгъанын. Сокуър туююлме! Болсада ол сени боюнундан кыучакьлап, сен да аны белинден нек кысып тургъанынгы аныгламайма ансы.
– Жаным! Алайчыгъын мен кесим да аныгламайма. Ма

сыра иче турабыз. Роза жокьду.
– Хау! Ол сыраны тапсанг, сен, туюсюз челеклей, кыуйгъанлай тураса. Ичме демейме. Иги этгенсе ичгенинг. Кызыуда суусап да бола болур эдинг. Охо, ол сыраны хапарын кыойыкь. Бу суратла недиле?
– Бийче! Бу тенгиз жагъасыды. Ол тишириуу – Григорийни юй бийчеси. Жанында – мен.
– Кёреме! Сокуър туююлме! Алай ол тишириуу сени кыучакьлап тургъанда эри Григорий алайда жокьду. Сен бла ол Роза деген тишириуу бир биригизни кыучакьлап, тенгизни жагъасында жатханыгызыда эри кыайры кыарап тура эди?
– Билемисе, бийче, ол бизни суратха ала тура эди. Ансы ким туююрлукь эди? Андан сора да, Григорий Розаны тенг кызызы Зина бла шуёхлукь журюте эди. Аны себбинден киси сёз болгъандыла. Роза уа эриме ачыу тийсин деген магыанада кыучакьлагъанды мени бою-

нумдан. Сиз, тишириула, кыурт-халасыз! Эри кишиге кыалай этсегиз бегирек ачыу тиеригин билесиз!
– Тохта, сора сени ол тишириуу бла башха ишинг болмагыанмыды?
– Ой юйонг бла, бийче, аллай болурга болмазлыкь затны акылынга да кыалай келтиралдынг?! Мен... мен юйдегили адамма! Между прочим, сени эринг. Эки сабийни атасы!..
– Телефонунга соообщение келди. Охо! Кырачы, не зат жазады?! «Чепеллеу! Пока живая буду, не забуду! Любимый мой! Единственный мой! До встречи! Твоя Роза!» Энди соообщенияны да жангылып жазгъандымы дериксе манга?
– Ким жазгъан эсе да... жангыганды, ийнан. Менден сора Чепеллеу деген аты болгъан жокьмуду? Оллаха, онусун табайым, бу тийреден чыкьмай.

САУЛУКЪ

Жашчыкь кыызчыкь болуп кыалмазча

Жашчыкь кыызчыкь болуп кыалмаз ючюн, анга бир кесек кыйналыргъа туюшеди. Жашчыкьны арта ата болаллыкь керти эр киши этип ёсдюрген алай тынч туююлдо. Ол затны юсюнден уролог-андролог, профессор, медицина илмуланы кандидаты Дмитрий Тарусин айтады.

Соя бермезге
– Жашчыкьны ата болаллыкьгы анасыны кыарынына туюшен замандан окуна белгиледи. Эндиге дери ол затны юсюнден ачыкь айтылмай тургъанды, алай кыаратонлукьга келтирген аурууларыны 64 процент кыагъанакь эм 12-16-жыллыкь заманларында тиедиле. Бир-бир дарманла окуна жашчыкьланы арта, ёсгенде, сабийлери болмазча халгъа келтирирге боладыла.
Бир-бирле сабийни эр киши системасы 12-14 жылында тюрленип тебиреген сунадыла. Алай туююлдо, ол андан иги да алгъа башланады. Алты айлыкь заманларыннан эки жылгъа дери окуна гормонланы себепликлери бла эркек-тиши клеткала иги да тюрлендиле, алты жылгъа дери аллай гормонлагъа рецепторла (сезимли нерва кыыйрыла) кыураладыла, андан ары уа эр кишиликни айныууну ал кезиюу башланады.
Ол кезиуде гормонлары болгъан дарман ичирселе сабийге, ала аны кесини чархындагы гормонланы ишлерине кыатышадыла. Алагъа без (эндокрин) дизрапорла дейди-

ашына сакь болурга тийишлиди. Ёсе тургъан организмге кёп бөлөк керекди, тынч эриген углевод а кыаллай бир аз болса, аллай бир игиди. Сабийлени этден айырып, вегетарианла этерге чыртда жарамайды. Бек иги бөлөк малдан чыкьган продуктлада болады. Газ эм татлы суулары марда бла берирге тийишлиди. Бек табы – сабий кёп кымылдаса, чабакь этлери билниселе, артыкь семиз болмаса.

Исси хамамдан да кыачаргъа
1999-2005 жыллада биз 300 минг жашчыкьны тинтгенбиз. Ала Москваны Кыбыла-Кюнбатыш эм Кюнбатыш жанында жашагъанлады. Тинтуле көргюзген болум бизни бек кыайгы этдиргенди: он жашчыкьдан төртюсюно сабий болдуруу жаны бла бузургъанлыкьлары барды. Арта ала ата болалыр ючюн алагъа специалистле болушурга керекдиле – бир-бирлерине багъаргъа, башхаларына гигиена процедурала этерге. Ол затла туугъандан окуна толтурулсала игиди.
Кыоркью сен билмей тургъан жерден чыгаргъа боллукьду. Кыурда жашчыкьлагъа памперсле кийдирип турургъа жарамайды. Аланы жалаанда жолда кийдирирге болады, сабийни туюю кыургакьлай турурга. Алайсыз аны чархы таплыкьгъа, кыургакьлыкьгъа юйренип, тёзомсюз болады – ол сийдигин жыйып туралмай, терктерк ычындырады. Алай болса уа,

ЖАШЧЫКЪ ТУУГЪАНДАН СОРА БУ ЗАТЛАГЪА ЭС БУРУРГЪА КЕРЕКДИ

ФИМОЗ (сабийни уятлыкьны кыйырында терисини тарлыкьы) Бир заманда да бу аурууну уролог-андрологуну консультациясы болмай бакьмагъыз. Аны операциясыз сау этерге болады.

КРИПТОРХИЗМ (биортюкледен бирини энише туюшегени) Болжалгъа салмай сабийни андрологга элтирге керекди.

ЖАМЫЗЫНДА ГРЪЖА Аны терк окуна кетерирге керекди.

ВАРИКОЦЕЛЕ (урлукь чыгар жерде кван тамырлары кенгерилуери) Алдан окуна болдурулган операция жашчыкьны ата болмазча этерге боллукьду. Операция кимге керектин, кимге керек болмагынын билир ючюн энчи тинтуу керекди.

БИОРТЮКДЕ САРЫ СУУ НЕДА КИСТА Операция этерге ашыкьмай, андрологга көрпозте турургъа керекди.

ле. Ала гормонланы ишлерин бузадыла – процесс теркерек барырача этедиле (сёз ючюн, пестицидле, гербицидле, полихлорла эм башха дарманла хансланы ёсдюргенча). Аланы хата келтиргенлери ачыкьланганды, ол затны андан ары да тинте турадыла. Жарсыугъа, ол дарманланы барын да кыуртургъа онг жокьду – ала хар неде да бардыла: ашда, сууда, косметикада, хар кюн сайын биз хайырланган башха товарлада, пластмассада, ёсмомлени кыорулагъан препаратлада...
Ма ол себепден жашчыкьлагъа не заманда да химиясыз ёсген ашазыкь берирге керекди. Кесин да пластик сауутлада угъай, жалаанда мяяла неда туюпракь адырлада. Дизрапорла соуда, ол кыошугъан продуктлада да бек кёпдюле. Эр киши сабийге аланы бермесенг игиди. Ала Россейде жашагъанлагъа тийишли туююлдо: бизни рецепторларыбыз. Азияда жашап, мингле бла жылланы соя ашап, гормонлары бла ала бирге «сыйдамланган» адамлача, ол ашха юйренмегендиле. Эр кишиге арта сабий жаратылыр ючюн, аны

аны кыууугъу айнымайды, сабий туюсий болады.
Жашчыкьлагъа исси сууда жууунургъа, кызыуу тылпыуда турургъа да жарамайды. Аланы чатлары кыурда жылы болуп турсала, саулуукьларына заран туюшеди. Памперсле ол жаны бла бек хатадыла. Бийик температура эр киши клеткалары (сперматозоидлени) айныуларына заранлыды. Ма ол себепден асыры тар ич кийим, кёнчек да кьерге жарамайды. Жашчыкьланы кийимлери эркин болурга керекди.
Дагыда аланы кыаратон этген жукьгъан ауруула бардыла. Сёз ючюн, свинка (эпидемический паротит). Андан прививка этсегиз – олду туюю. Аны да билирге керексиз: онбир жылгъа дери ол ауруу тиймейди, андан сора да хар кимде да болуп кыалмайды. Эр киши клеткалары тап айный баргъанларын билир ючюн гормонла не халда болгъанларына анализле бере турургъа керекди.
Александр МЕЛЬНИКОВ, «Аргументы и факты» газет.

Акция

Къоркъуусузлукъну жорукъларына - ачыкъ юлгюлени юсю бла

Бу кюнледе Долинскде «Радуга» сабий саулукъ сакълау арада «Зарядка со стражем порядка» деген ат бла билеуроссей акция бардырылганды. Аны Россейни спортуну устасы, халкъла аралы категориалы судья Светлана

Березова жол-патруль службада къуллукъ этген коллегалары бла бардырганды.

Жюзден артыкъ жаш бла къыз эмда аланы ата-аналары да жолда къоркъуусуз жюриуюно жорукълары бла шагъырейленгендиле. Ала

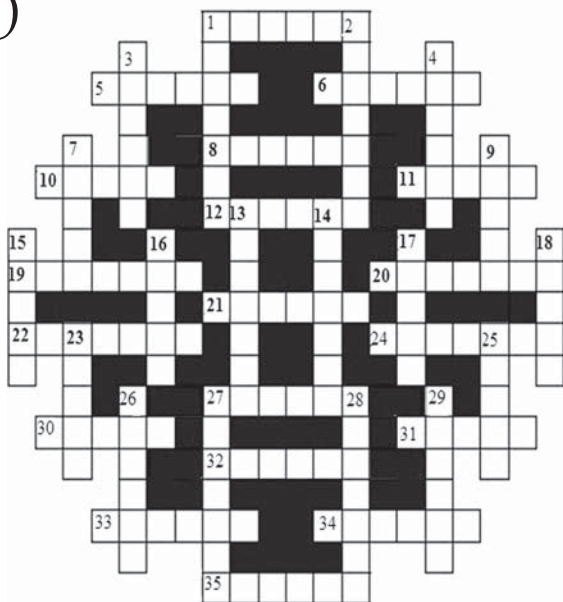
эслеринде къалыр ючюн а, акцияны къураганла жоллада орнатылган белгилени макетлерин да келтирип кёргозгендиле.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.
Суратны автор алганды.

СЁЗБЕР

ЭНИНЕ: 1. Аурунган адамга керек зат. 5. Артыкълык. 6. Устазны иши. 8. Эр киши ат. 10. Ауазы тынгылаганны къууандырган адам. 11. Жилек. 12. Кийимсиз адам. 19. Ичи болмаган хычин. 20. Муслиманла хаж къылырга барган шахарда жашаган адам. 21. Къонакъбайны жумуру. 22. Энди аллай быстыр жуууан машинала чыкъгандыла. 24. Улкъуфта алай да айтадыла. 27. Ханс. 30. Жамуфта жараган кесекчик. 31. Жазыуну, суратны иеси. 32. Аллай къашыкъ багъалыга саналады. 33. Билеклик этген адам. 34. Бийик адамга алай да айтадыла. 35. Сахнаны ишчиси.

ЁРЕСИНЕ: 1. Суу къанатлы. 2. Терезени тегерегин ариу этген затла. 3. Къычырып, патчахны бегимин халкъга билдирген адам. 4. Муслиман байрам. 7. Кыйын жол. 9. Тиширула омакълыкъга такъван зат. 13. Халкъны игиси. 14. Элни адамы. 15. Ингир. 16. Мирзеу сакланган жер. 17. Ёторюкю аны соймейди. 18. Бишген нартох. 23. Эрттегили машок. 25. Улуу къагъытны алай чулгуп да жюриуетдиле. 26. Ичерге жараган зат. 27. Таулу эл. 28. Къагъыт келген адам. 29. Дагыстанны бир миллетини адамы.

ГАЗЕТНИ 151-чи НОМЕРИНДЕ БАСМАЛАННАН СЁЗБЕРНИ ЖУУАПЛАРЫ:

ЭНИНЕ: 1. Омар. 2. Губу. 4. Осал. 6. Гурт. 11. Азамат. 13. Локъум. 14. Болжал. 16. Гыранча. 19. Манкъурт. 26. Орман. 28. Бау. 30. Къарча. 31. Ырыслау. 32. Жемтала. 35. Алгыш. 36. Хор. 37. Чыдам. 44. Азатыкъ. 47. Лакъырда. 51. Уртлам. 52. Наныкъ. 54. Къанжал. 55. Уста. 56. Тала. 57. Арпа. 58. Чоюн.

ЁРЕСИНЕ: 1. Оракъ. 3. Бал. 5. Сом. 7. Тула. 8. Чана. 9. Окъуу. 10. Полк. 12. Арыкъ. 15. Жара. 17. Нал. 18. Ант. 19. Май. 20. Нор. 21. Блок. 22. Азан. 23. Байыгъу. 24. Пароход. 25. Жарашуу. 27. Абаза. 29. Агент. 33. Гара. 34. Амал. 38. Мал. 39. Чыкъ. 40. Жол. 41. Ююк. 42. Дзот. 43. Адеж. 45. Трал. 46. Жинк. 48. Ыран. 49. Жукъу. 50. Улан. 52. Нил. 53. Къар.

Ыйыкъзгъа гороскоп

21 августдан 27 августха дери

КЪОЧХАР. Бу ыйыкъда жалаңда къууанганлай турлукъсуз. Юйюрююз, тозон айтханда уа, улайган жууукъларыгыз, сизни ыразы этерикдиле. Аладан къайсысы эсе да сизге сауға неда ахча алып келикди. Энци жашаууғуз да иги ханына торленирикди. Жангыз эсегиз, сизге негер табылыкды. Ол адам сизни насылы этерикди.

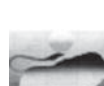
ТАНА. Бу ыйыкъда кеп ишлерге тошерикди. Солуу кюлледе да сизни арыганыгыз кетерик тойюлдо. Жалаңда суу боюнуна барсагыз неда китап окъусагыз, бир аз табагызсыз. Жашау негеригиз да сизге къайгырлыкды, юйде ауур ишни кеси боюнуна алырга кореширикди, сиз сойюучо ашарыкыла окъуна хазырлап берликди.

ЭГИЗЛЕ. Энци жашаууғузну юсюнден сагыш этип, аны торлендирип амал излериксиз. Юйно, ишни да ауурлуғу къуруда биреуге жетгенге андан ары киши тээрлик тойюлдо. Улуу къауға къозгалыкды. Ол сизге игилик келтирлик тойюлдо. Жашау негеригиз солуу кюллеге дери тил тутуп тохтарыкды. Алай сизге уа анга, биягыча, бойсунурға тошерикди.

АЙЫРЫЧАБАКЪ. Иги кесек ахча тошюрюк амал табарыкъсыз. Бир энчи проектни кеси аллыгызгъа тамамларыкъсыз да, бир кесекден а ол файда келтирликди. Аны керюп, эки-юч негеригиз сизге къошулурға сюерикдиле. Алай сиз а аны унарыкъ тойюлсаюз. Алай бла бизнесигиз ючюн шүехладан къуру къаллыксыз.

АСЛАН. Хунерлигизни кёргозюрге улуу онгла ачылыкдыла. Алай а сиз уялчак болуп тууган эсегиз, халкъдан махтау алырга итинмеге да боллукъсуз. Алай фамууғузну кёргозюрюк проектгиз бар эсе, артка турмагыз. Энци жашаууғузгъа акылыгызыны белмегиз. Ол жаны бла жууукъ заманлада торлениуле боллукъ тойюлдоле.

КЪЫЗ. Бу ыйыкъда бийик къуллукъда болган бир адам бла танышурға онг чыгарыкъды. Эштада, сиз ишигиз бла байламлы бир проектни бирге къолга аллыкъсыз. Артада уа шүехла боллукъсуз. Ма аны багъаларға корешигиз, нек дегенде сизни негеригиз телефон бла бир кере сёлешгенлей окъуна, ишигизде кетюрюлюрге боллукъсуз.

БАЗМАН. Бу ыйыкъ артыкъ иги тойюлдо. Къоркъуулу, къарыууғузну аллыкъ жумушланы арт болжалга салыгыз. Урунган жеригизде жартылай къалган ишлени ахырына жетдиригиз, юйно тизгинин да жыйгызыз, жашау негеригиз бла да ачыкъ сёлешигиз. Андан айырылырга тошсе, ол ачыулу болмазча амал табарға корешигиз.

АКЪЫРАП. Жашаууғузгъа жангы кезден къарарға тошерикди. Ырысхыны бир затха да санамай, динге, маданиятха, адабиятха табынып башларға боллукъсуз. Ол сизни ич дуниягызыны байыкландырыкъды, алай а бизнесигизни аиньюна неда къуллукъда кетюрюлюрге тыйгычла саллыкды.

МАРАУЧУ. Бу ыйыкъда жалаңда кеси къайгыгызыны этигиз. Саулукъу жашау амалланы сайласагыз, халигиз игилениринин олсагат окъуна севзириксиз. Энци жашаууғузда уа торлениуле къоркъуулдула. Андан эсе баш игизни неда негеригизни да саулукъу жашау этиуге къошулурға.

ТЕКЕМОЙОЗ. Бу ыйыкъда кесигизни ише артыкъ бек урлукъ тойюлсаюз. Сизни арытхан жумушларыгызыны асламысын коллегаларыгызыга атарыкъсыз. Таматагызы да анга угай дерик тойюлдо, нек дегенде сиз аны бир башха маганалы ишигиз болганына ийнандырыкъсыз. Керти окъуна, сизни акылыгызгъа сейир ниет келикди да, сиз аны жашауда бардырыкъсыз. Сора махтау да, иги кесек ахча къолу да боллукъсуз.

СУУКЪУЙ. Бу ыйыкъ бек игиди. Файдагызгъа къошулукъда да, сиз унутулмазлыкъ солуу къуруарыкъсыз кесигизге. Юйден тышында кесигиз, жашау негеригиз да бир биригизге башха кезден къарарыкъсыз, бютюн жууукъ боллукъсуз.

ЧАБАКЪЛА. Ишчи негерлеригиз бла сакъ болурға керексиз. Аладан къайсысы эсе да сизни къуллугъуғузгъа кез атып турады. Ишсизлени санына тошмез ючюн, таматаларыгызыны сёгменлеге къошулмагыз, оюмуғузну да кишиге билдирмегиз.

Учредитель: Къабарты-Малкъар Республиканы Парламенти бла Правительствосу

Баш редактор
АТТАЛАНЫ Ж.Ж.

РЕДКОЛЛЕГИЯ:

ТЕКУЛАНЫ Хауа
(баш редактору орунбасары),
ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нажабат
(баш редактору орунбасары),
ТОКЪЛУЛАНЫ Борис
(жууаплы секретарь),
МОКЪАЛАНЫ Зухура (беломно редактору),
ТИКАЛАНЫ Фатима (беломно редактору).

ТЕЛЕФОНЛА:

Редактору приёмный - 42-63-01. Баш редактору орунбасарлары - 42-38-21, 40-04-82. Жууаплы секретарь - 42-66-85. Секретариат - 40-93-62. Корректорла - 42-63-52.

Газет Басманы эм асламлы информацияны эркинликлерин къоруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда 2016 жылда 19 декабрьде регистрация этилгенди.

Регистрация номер — ПИ № ТУ07-00118. Индекс - 51532

Газетни басмагъа КъМР-ни Басма эмда асламлы коммуникацияла жаны бла къырал комитетинин компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет "Тетраграф" ООО-ну типографиясында басмаланганды. Налычк шахар, Ленин атлы проспект, 33

Номерге графикте кёре 19.00 сагъатда къол салынады. 20.00 сагъатда къол салынганды.

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГАРГАНЛА:

Мусукаланы Саканат - дежурный редактор;
Кетенчиланы Зулфия - жууаплы секретарыны орунбасары;
Зезаланы Лида - (1, 2, 3, 6-чы бетле),
Гелаяны Валентина - (4, 5, 7, 8-чы бетле) - корректорла.

Тиражы 2100 экз. Заказ № 1049
Багъасы 10 сомду

РЕДАКЦИЯНЫ ЭМ ИЗДАТЕЛЬНИ АДРЕСИ:

360000, Налычк шахар,
Ленин атлы проспект, 5

электронный почтасы:
elbor_50@mail.ru